

Canzión, un poema fúnebre d'Álvaro de Cienfuegos a la mort de Francesc de Castro Portugal i Borja*

JOAN IBORRA

Estudiem un poema fúnebre, una *canzión*, que, segons consta als dos manuscrits que en reproduïxen el text, “la escriví el padre maestro Álvaro de Cienfuegos de la Compañía de Jesús”. Cienfuegos, biògraf de sant Francesc de Borja, fou un polític important durant el segle XVIII i el darrer cardenal de l'antiga Companyia de Jesús, creat el 1720 per Climent XI a instàncies del llavors emperador Carles VI d'Àustria, l'arxiduc Carles de la guerra de Successió.¹ Dedicà aquests versos laudatoris a Francesc de Castro Portugal i Borja, fill del X comte de Lemos.

L'AUTOR

Álvaro de Cienfuegos era un jesuïta atípic que exercí la diplomatura al servei de la casa d'Àustria i tenia pocs contactes dins la Companyia de Jesús. Hi ha pocs treballs que estudien la figura d'aquest personatge. Segons Santos, “no ha tenido buena prensa”. El P. Astrain li consagra unes poques línies, el P. Antonio Pérez Goyena estudia la figura de Cienfuegos en un article amb més projecció i profunditat, mentre que Díaz revisa la trajectòria del cardenal des de dues òptiques: l'asturiana i la religiosa.² Hi existeixen dubtes sobre la seua data de naixement, situada dins el 1656, tot i que resta contrastada la data de bateig, el 20 de març d'aquell any. Format en Teologia al col·legi de Salamanca de la Companyia, mantingué una ferma relació amical amb l'almirall de Castella, Juan Tomás Enríquez, a qui dedicà la biografia de sant Francesc l'any 1702.³ Fou acompanyant habitual de l'almirall austriacista i el seguí fins a Lisboa aquell mateix any, on residí fins el 1715. Per a Santos, el traspàs de l'almirall i el llegat hereditari d'Enríquez en favor de l'arxiduc Carles li valgueren el reconeixement i l'estima de futur emperador. Finida la guerra de Successió i vist el triomf del Borbó, l'arxiduc Carles ads-

* Enviat: 27/6/2016. Acceptat: 29/6/2016.

¹ Fou consagrat bisbe de Catània l'any 1722, arquebisbe de Monreale el 1725 i finalment traslladat a Fünfkirchen el 1735. Una biografia sintètica a SANTOS HERNÁNDEZ, 1999: 184-190.

² SANTOS HERNÁNDEZ, 1999: 184; PÉREZ GOYEN, 1930: 326-338 i GONZÁLEZ MEZQUITA, 2007: 244. La relació d'obres editades i una síntesi de textos biogràfics sobre Cienfuegos a SANTOS HERNÁNDEZ, 1999: 189-190 i DÍAZ DÍAZ, 1983: 328-329. Aquest darrer inclou una summa de les obres de Cienfuegos i una síntesi d'articles sobre aquest autor.

³ CIENFUEGOS, *La heroyca vida, virtudes y milagros del Grande San Francisco de Borja, antes duque Quarto de Gandía; y después Tercero General de la Compañía de Jesús*, Madrid, 1702, publicació que atenyé molta difusió i de la qual se'n feren almenys quatre edicions, 1702, 1717, 1726 i una pòstuma l'any 1754 (cf. GONZÁLEZ MEZQUITA, 2007).

criví Cienfuegos a la diplomatura curial, on serví amb diligència i capacitat.⁴ Segons Santos, el cardenal practicava un marcat antiborbonisme que el mantingué allunyat de la corona de Felip V.⁵ I tanmateix, mantenia una influència política extraordinària sobre els afers polítics peninsulars. Gregori Maians demanà al cardenal “su poderoso apoyo para conseguir una plaza en las reales bibliotecas de París, Viena o Madrid”.⁶ La relació necessària per a ser nomenat bibliotecari reial, l’aconseguí Maians a través de la mediació de Guillermo Clarke, confessor del monarca i prepòsit de la Companyia.⁷

L’any 1721, Cienfuegos fou nomenat bisbe de Catània i el 1725 fou promogut al càrrec d’arquebisbe de Monreale, a Sicília. Com a cardenal participà en tres conclaves per elegir papa.⁸ Mal mirat per Felip V, perdé l’administració de la diòcesi après de l’annexió de Sicília, plaça que li fou compensada amb la diòcesi de Pecs, a Hongria, coneguda llavors sota el nom alemany de Fünfkirchen, on sembla que mai no residí. Visqué a Roma amb el càrrec de legat imperial. Testimonis coetanis el qualifiquen d’home religiós, humil i modest, malgrat que d’altres el critiquen obertament per defensar els interessos austríacs. En temps del papat de Benet XIII, aconsellà l’emperador d’enfrontar-se al Vaticà amb l’ús d’amenaçes i d’altres mesures de força fins que cedís a les pretensions imperials. Morí a Roma el 19 d’agost de 1739. Malgrat que les relacions amb la vida comunitària jesuïta no havien estat bones, les seues despulles foren soterrades a la cripta de l’església romana del Gesù.⁹

EL DESTINATARI DEL POEMA

Francesc de Castro Portugal i Borja era el sisè i darrer fill del matrimoni format per Pedro Antonio Fernández de Castro Andrade y Portugal, X comte de Lemos, amb la seua cosina Anna Francesca Borja i Doria, filla de Francesc Pasqual de Borja Aragó i Centelles, VIII duc de Gandia, viuda del cinquè marquès de Távara, Enrique Enríquez Pimentel. Els Castro eren un llinatge d’elevat poder a la Galícia feudal, potser l’estirp aristocràtica gallega més poderosa del seu temps. La llegenda familiar els feia descendir del rei Garcia II de Galícia. Es tractava d’una nissaga tradicionalment lligada al comtat de Lemos, entre els descendents dels quals apareix Pedro Fernández de Castro, el gran comte de Lemos, i el seu oncle, el cardenal Rodrigo de Castro Osorio. La manca de descendents directes extingí aquesta branca familiar i el comtat de Lemos recaigué l’any 1777 en la casa de Berwick a través de la persona de Jacobo Francisco Eduardo Fitz-James Stuart y Colón de Portugal, III duc de Lliria i Xèrica i també XIV comte de Lemos.

El pare de Francesc de Castro, Pedro Antonio Fernández de Castro, X comte de Lemos, fou un militar destacat que, al marge dels nombrosos títols nobiliaris que re-

⁴ SANTOS HERNÁNDEZ, 1999: 186.

⁵ Ídem: 124.

⁶ MESTRE SANCHIS, 2003: 124.

⁷ En agraïment, Maians volgué donar testimoni públic del seu afecte i posteriorment li dedicà, òbviament sota pseudònim, un poema llatí: “Chocolata, sive, in laudem Potionis Indicae, quam appellat chocolate” (MESTRE SANCHIS, 2003: 115 i 125).

⁸ El primer l’any 1721, quan fou elegit Innocenci XIII; el 1724 ho fou Benet XIII, i finalment el 1730 amb l’elecció de Climent XII.

⁹ DÍAZ DÍAZ, 1983: 328-329.

gentava, exercí la capitania general de Perú i fou regidor perpetu de set ciutats de vot en corts. Educat per a la guerra, es convertí en favorit de la cort quan el rei Carles II el nomenà virrei del Perú l'any 1666. Morí a Lima en l'exercici del càrrec, la duració del qual s'havia estès per un període de cinc anys.¹⁰ Hem de destacar un tret important de la biografia d'aquest personatge perquè potser ens uneix d'alguna manera a l'autor del poema. El virrei del Perú era home de profundes conviccions religioses i –anotem la dada– molt proper als jesuïtes, fins al punt que un membre de la Companyia, el venerable Francisco del Castillo, era confessor seu.

Francesc de Castro nasqué a Lima el 1672, el mateix any del traspàs de son pare, virrei del Perú. Militar, mestre de camp d'infanteria, morí l'any 1692 al setge de Namur durant l'ofensiva de tropes franceses contra Flandes comandada pel rei Lluís XIV de França en persona, ajudat eficaçment per François-Henri de Montmorency, mariscal de Luxemburg. Es tractava d'una resposta militar dins els combats de la guerra dels Nou anys entre França i la lliga d'Augsburg. Les dades que retenim són molt bàsiques i ens resulta molt complex establir una connexió que enllace la trajectòria vital de l'heroi de la batalla de Namur del poema amb el teòleg Álvaro Cienfuegos en el moment en què Castro morí a mans franceses en la contesa bèl·lica.

EL SETGE

El nou de juny 1686 es formà la lliga d'Augsburg, una coalició política de caràcter defensiu antifrancès a fi d'aturar la política d'annexions de Lluís XIV. L'aliança la forjaven l'emperador d'Àustria, la corona d'Espanya, Suècia i Baviera. La invasió del Palatinat per Lluís XIV determinà l'actuació defensiva de la lliga. L'any 1689 s'hi adheriren Holanda i Anglaterra.¹¹ La guerra s'estengué també a la mar i a les colònies angleses i franceses d'Amèrica. Les hostilitats s'obriren per diversos fronts, entre els quals destaca la invasió de Catalunya per les tropes franceses en una mena de passeig militar a causa de l'escassa resistència de l'exèrcit reial. A principi de 1690, els escenaris oberts s'estenien des dels Alps fins a la mar del Nord. Finalment s'obrí la veda flamenca i el 15 març 1691 Lluís XIV, amb 100.000 homes, atacà Mons, que capitulà en una vintena de dies. La guerra prosseguia i dos anys després el rei Sol decidí envair Anglaterra amb un exèrcit de 20.000 homes i un estol considerat "formidable". Com altres intents anteriors, acabà en un fracàs absolut. Mentrestant, els objectius francesos s'ajustaven a un sistema de conquesta determinat. Per Almirante, "un sistema de guerra higiènic, metòdic, doctrinario. Cada año su campaña, cada campaña, su plaza".¹² Entre aquests propòsits, l'any 1692 s'imposà la conquesta de Namur, capital de Valònia i centre es-

¹⁰ Francisco de Castro fou virrei del Perú des del 21 de novembre de 1667 fins al dia de la seua mort, ocorreguda a Lima el 6 de desembre de 1672. Les despulles foren soterrades a l'església de la Mare de Déu dels Desemparats de Lima. El cor, separat del cos, fou dipositat en una urna i guardat als peus de la imatge mariana. Quan aquest temple s'enderrocà l'any 1938, el fèretre fou traslladat a Madrid, mentre que el cor romangué al Perú, a l'església de Sant Pere, situat entre dos altars, el de sant Francesc de Borja i el de sant Lluís Gonçaga. En companyia de la comtessa, promogué la beatificació de Rosa de Lima. Climent X la canonitzà el 12 de abril de 1671.

¹¹ A partir de la incorporació d'Anglaterra, la lliga passà a conèixer-se com la Gran Aliança.

¹² ALMIRANTE, 1923: III, 343-344.

estratègic militar.¹³ La plaça, la defensaven 8.000 homes de diverses procedències: espanyols, alemanys, anglesos i holandesos, sota el comandament desordenat del príncep de Barbançó. El 19 de maig, Lluís XIV passà revista als 100.000 soldats del seu exèrcit i ordenà obrir la trinxera. Un acte carregat de simbolisme que precedia als atacs francesos. Dèsset dies després, la ciutat havia capitulat i el 30 ho féu la ciutadella.¹⁴ Guillem d'Orange intentà socórrer la ciutat amb 50.000 hòmens, però la presència del mariscal de Luxemburg a Steinkerque el dissuadí d'atacar. És tot just en aquest setge on es produí la mort valerosa de Francesc de Castro, objecte del poema de Cienfuegos.

EL POEMA

Mètricament, el poema és una *estancia*, un model poètic adaptat de la Itàlia renaixentista. Ocasionalment es denomina *canción renacentista*. Són versos heptasíl·labs i hendecasíl·labs combinats a gust del poeta. La rima és consonant i l'extensió estròfica indeterminada. Tan sols hom exigeix la divisió en estrofes de la mateixa mesura mètrica i l'ordenació esquemàtica de la rima en sistema lliure. Ara bé, és d'obligació mantenir la pauta marcada a la primera estrofa, tant en l'ordre de la rima com de l'estrofa. I és aquí on Cienfuegos se n'ix del patró. Tècnicament podem afirmar que es tracta d'una *estancia* interpretada lliurement. Certes, l'escriptor s'ajusta en quasi totes les estrofes a la mesura del metre, però el vulnera en dues ocasions.

El poema consta de nou estrofes, de les quals la primera i la darrera contenen un nombre de versos diferent al metre. El gruix de la composició, set estrofes, segueixen fil per randa el model ordenat al principi. La primera estrofa marca la tendència que seguirà posteriorment amb l'afegit d'un apartat lligat al final del vers onzè, sense el qual es perd el sentit narratiu. La darrera, que actua a manera de teló final, es converteix en una pseudolira de sis versos amb la disposició de d'heptasíl·labs i hendecasíl·labs alterns de rima consonant i l'esquema 7a 11B 7a 11B 7c 11C amb dos canvis capriciosos, la unió de la rima del primer i del segon vers i la conversió del penúltim hendecasíl·lab de la lira en un heptasíl·lab, és a dir, es produeix l'esquema: 7a 11a 7b 11B 11C 11C.

¹³ Ciutat flamenca de Bèlgica que pertanyé als Països Baixos. Al segle x, el territori es va convertir en un país amb el seu propi dret. La ciutat es va desenvolupar desigualment perquè els comtes de Namur s'assentaren al marge nord del Mosa, mentre que el marge sud esdevingué senyoria del bisbe de Lieja i es desenvolupà més lentament. El 1262, Namur passà a mans del comte de Flandes i després al duc Felip el Bo de Borgonya l'any 1421. Namur formava part dels Països Baixos espanyols, i durant la dècada de 1640 la seva ciutadella es va reforçar considerablement. El rei Lluís XIV de França la va envair el 1692 i l'annexionà a França. El famós enginyer militar Sébastien Le Prestre de Vauban en reconstruí la ciutadella. El control francès fou de curta durada, ja que Guillem III d'Orange-Nassau conquerí Namur només tres anys més tard, el 1695, durant la guerra dels Nou Anys. En virtut del tractat de 1709, els Països Baixos guanyaren el dret a la guarnició de Namur, encara que el posterior tractat d'Utrecht, de 1713, atorgà el control dels antics Països Baixos espanyols a l'arxiducat d'Àustria dels Habsburg. Així, tot i que els austríacs dominareren la ciutat, la ciutadella fou controlada pels neerlandesos, que la reconstruïren novament sota el seu mandat.

¹⁴ Vegeu nota 12. Hi existeix un diari de guerra francès redactat per un testimoni directe que relata diàriament l'avanç i els moviments de les tropes franceses, les forces i la maquinària de cada exèrcit, les deliberacions i les decisions preses pel rei Sol i el seu lloctinent, el mariscal de Luxemburg (cf. *Siège de Namur*, 1692).

El text és un lament per la mort del jove militar, tan sols tenia vint anys, a mans franceses. Cadascuna de les nou estrofes inclou un nucli temàtic, de tal manera que assistim al dibuix de la trajectòria vital del militar mort des d'una òptica líricament laudatòria.

Els poetes barrocs tenien per certa la provisionalitat de la vida, on l'atribut de la bellesa es percebia com una banalitat que rememora els versos de Pere March: "al punt que hom naix comença de morir". Contemplar el cadàver es considerava un ritual que reafirmava la idea que allò que hom no podia alterar era justament la mort. Segons Ramon Andrés, el vers fúnebre esdevenia, per als poetes barrocs, una eina amb què cisellar la mort. Només la fama podia pal·liar el trànsit en la memòria dels vius. L'audàcia i el valor romanen dins el record, la vida fineix i tanmateix resta invicta.¹⁵ El Barroc és l'art del passat, el lector no es troba davant un fet finit, sinó que hi participa com un esdeveniment, se situa en l'instant i pretén expressar la brevetat de qualsevol acte.¹⁶

La primera estrofa de la *Canziòn* descriu detalladament la mort del militar. Comença per rememorar la nissaga del soldat a través del record del blasó de les armes dels Castro, sis rodells d'atzur en camper d'argent: "¡O tú, joben florido! / que yazes desangrado y mal desnudo / sobre los seis roeles de tu escudo / bebiéndote la sangre el dios Cupido", i prossegueix amb la descripció de l'estat de les despulles: "El estoque teñido en las francesas venas / salpicadas del Mosa las arenas, / el arnés abollado / en tus mismos laureles sepultado". La segona conté una exaltació del naixement i una imatge canònica de la bellesa de l'infant: "Naciste entre gorgios de sirenas / pero tu cuello fue el clarín sonoro, / el sol con minas de oro [...]". La tercera narra la batalla bèl·lica amb una comparació combativa entre Júpiter i Mart: "por estoque empuñaste / un rayo vengativo, / relampagueó tu brazo azero vivo". La hiperbòle formava part de les tècniques de magnificació del Barroc i Cienfuegos no s'està d'emprar-la. A la quarta estrofa crida l'atenció la imatge del camp de batalla com un gran teatre: "en el mayor teatro que vió Flandes". L'estrofa recrea poèticament les ferides de l'heroi per acabar amb la resistència de l'ànima a ascendir al cel: "pues viendo el alma aviertas / en tu animoso pecho cinco puertas; viendo despedazada / esa fábrica hermosa, enamorada / de tu cuerpo tan galán acá en el suelo / rehusaba salir aún para el cielo". La cinquena estrofa és un cant a l'heroisme del militar, tenyit de tensió guerrera per acabar ferit i presoner: "Intrépido, brioso, / esquadrones armados atropellas / y en montes de cadáveres que huellas / subió asta el mismo sol tu pie animoso". La sisena continua la *laudatio* al valor i el coratge: "Animoso rompiste / más y más esquadrones, / milagro de valor a las naciones". Apareix la ferocitat guerrera i les cinc ferides rebudes: "Moriste en fin, moriste / matando, solo, más que el campo entero / y en cinco bocas que abrió el azero / a Portugal sus quintas le bolbiste". La setena incorpora l'aflicció per la manca d'epitafi a la tomba i la il·lusió d'homenatge dedicat per Namur: "lloró sangre el dios Marte / pues faltaba al castillo de valuarte / tu epitafio eloquente: / es un sol desangrando en el oriente. / Y Namur consagró a tus huesos fríos / urna en dos montes, llanto en sus dos ríos". La vuitena estrofa traça el futur estroncat: "O conde glorioso! / Por muerte de tu hermano / que su luz eclipsada / la sucesión te ofreze deseada". Fineix l'estrofa amb un joc de paraules simple que cerca la sinonímia de l'estirp amb els noms

¹⁵ ANDRÉS, 1994: 89-90.

¹⁶ SILES, 2006: 114-115.

dels dos germans mitològics Pòl·lux i Càstor: “un Pólux naze quando muere un Castro”. Hem de deturar aquí l’anàlisi perquè l’autor erra a pleret quan parla de la successió al comtat de Lemos. Francesc de Castro era el sisè germà de la nissaga hereva del comtat, i en el moment de la mort el precedien almenys tres germans en cas de successió. El primogènit, Ginés Fernando Ruiz de Castro y Portugal, heretà els títols nobiliaris i esdevingué l’onzè comte de Lemos a la mort del pare, títol que mantingué fins que morí el 30 de setembre 1741, és a dir, que l’any 1692 era l’onzè comte de Lemos. Mort sense successió a pesar d’haver maridat tres vegades, el succeí en el comtat una neboda seua, Rosa María de las Nieves de Castro y Centurió, filla del seu germà Salvador Francisco Ruiz de Castro y Portugal, mort prematurament als 26 anys el 1694, per tant, dos anys després del traspàs de l’heroi de Namur. Fóra molt possible que l’escriptura del poema es fes anys després del traspàs de Francesc de Castro, cosa que afavoriria l’equivocació de dades i persones. Rosa María fou la dotzena comtessa i darrera representant directa de la família dels Castro fins que morí el 14 de març 1772, moment en què heretà els aristocràtics títols el seu nebot Joaquín Alvaro López de Zúñiga y Sotomayor Mendoza de Castro y Portugal, tretzè i darrer comte de Lemos de la nissaga Castro, que mantingué l’herència tan sols per cinc anys. La novena estrofa que clou el poema és un conjunt de tòpics barrocs amb un final deplorable de rima mediocre i vulgar: “Canzión deja pendiente / de algún laurel la cítara doliente, / porque en desdicha tanta / lágrimas ronca si gemidos canta. / Muere ya que objeto soberano / en Flande te enseñó a morir temprano”. El tòpic “cítara doliente” és una expressió usada *ad nauseam* per autors de l’època.¹⁷

EDICIÓ

Per a la present edició hem usat de base el ms. 3-I-9 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, al qual hem assignat la lletra A. Es tracta d’una miscel·lània literària, datada el segle XVIII, de diverses llengües: castellà, català i llatí, en paper, format per f. 11 + f. 1-404, en llapis, de 300 × 205 mm de mida, copiat per Agustí Eura i d’altres mans, enquadernat en pergamí. Al llom es llig: “Papeles varios”. L’ex-libris imprès a la contracoberta anterior marca la procedència: “Pertenece a la Academia de Buenas Letras de Barcelona” i una nota manuscrita del segle XIX: “Por real orden. Procedente de la biblioteca de agustinos”. La *Canzión* ocupa els f. 105-107. *Inc*: “O tú joben florido”.¹⁸ Hem col·lacionat aquest text amb el ms. 828 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, al qual hem assignat la lletra B. Es tracta d’una miscel·lània poètica dataada al segle XVIII en castellà i italià, en paper, format per f. 2 + f. 1-267, de 295 × 200 mm de mida, enquadernat en pell amb tanques metàl·liques. Procedència: “Ex-libris José L. De Sagrego y Bru”, a la contracoberta anterior: “Inmediatamente procede de Recuperación”. La *Canzión* ocupa els f. 184v-186v. *Inc*. : “O tú, joven florido”.¹⁹ A fi de

¹⁷ Cf. Góngora: “Pisuerga, hecho cítara doliente” (BOUSOÑO, 1970: 159); Quevedo: “Con ronco son de cítara doliente” (QUEVEDO, 1791: 245); Vitoria: “con la sonora cítara doliente” (VITORIA, 1722: 575); Moratín: “De cítara doliente” (FERNÁNDEZ DE MORATÍN, 1826: 244), etc.

¹⁸ Descripció adaptada de la de Maria Toldrà per a la *Base de dades Manuscrits Catalans de l’Edat Moderna* (IEC) [en línia] http://mcm.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2869.

¹⁹ Descripció adaptada de la de M. Toldrà per a la *Base de dades Manuscrits Catalans de l’Edat Moderna* (IEC) [en línia] http://mcm.iec.cat/veure.asp?id_manuscris=2272.

tenir a mà les diferències entre ambdós manuscrits, hem portat a nota les variants més significatives com omissions, addicions, esmenes...

Per a la transcripció del text hem seguit les normes habituals dels documents d'època moderna. Hem procedit a la regularització de l'ús de les majúscules, de la *u* i de la *v*, de la *i* i de la *j*; hem suprimit la doble consonant inicial si hi existia, tanmateix l'hem conservada quan anava enmig d'un mot. Hem normalitzat els accents segons el castellà actual. Hem usat els claudàtors quan hem afegit alguna lletra omesa al text. Hem mantingut el text original amb les vacil·lacions gràfiques típiques de l'època. Per un afany conservacionista, hem mantingut l'ús de *v* i *b*, malgrat que no s'ajustaren ocasionalment a la normativa actual. Hem corregit la grafia *y* quan apareixia a principi del mot ("ympaciente") i l'hem reservada en posició final absoluta de paraula ("oy") i en forma de conjunció copulativa. Hem adaptat la grafia *i* a l'ortografia actual ("hay" per "hai"). Hem respectat el consonantisme del text, així com l'absència o presència de *h* ("oy", "hera"). Per respecte al text, hem mantingut la grafia *z* intervocàlica, malgrat que la distinció entre sorda i sonora fou una de les primeres a perdre's en la fonologia del castellà. Hem realitzat la contracció de preposició i article quan el text no ho feia ("de el").

¶¹⁰⁵ *En la muerte del Sr. Dn. Francisco de Castro Borja y Portugal que defendiendo valerosamente²⁰ a Namur después de prisionero y herido fue muerto alebrosamente.²¹ La es-*
civió²² el Pe. Mro.²³ Álvaro²⁴ de Cienfuegos de la Compañía de Jesús.

Canzió²⁵

¡O tú, joben²⁶ florido!
que yazes desangrado y mal desnudo
sobre los seis roeles de tu escudo
bebiéndote²⁷ la sangre el dios Cupido,
el estoque teñido
en las francesas venas²⁸
salpicadas del Mosa²⁹ las arenas,
el arnés abollado,³⁰ ¶^{105v}
en tus mismos laureles sepultado,
tan galán, tan baliente,
que al mirar tu cadáver floreziente,
todo el campo francés³¹ paró indeciso
si hera³² cuerpo de Marte o de Narciso.

²⁰ *B*: valerosamente.

²¹ *B*: alebrosamente.

²² *B*: scrivió.

²³ *B*: padre maestro.

²⁴ *B*: Alvaro.

²⁵ *B*: canción.

²⁶ *B*: joven.

²⁷ *B*: vevindote.

²⁸ *B*: fineix el f. 184v comença el f. 184r.

²⁹ *B*: del. Riu Mosa que travessa França, Bèlgica i desguassa als Països Baixos, al delta del Rin.

³⁰ *B*: avollado.

³¹ *B*: franzes.

³² *B*: era.

Tu cuna fue el thesoro
que desangró la médica en sus venas.
Naciste entre gorgéos de sirenas
pero tu cuello fue el clarín sonoro;
el sol con minas de oro
te enriquezió el cabello,³³
rubia lisonja de tu blanco cuello,
el abril en tu frente
Adonis te hizo ser del occidente.
Y al verte oy fluctuando en sangre undosa
bramó la sombra y suspiró la Mosa.

El teatro pisaste³⁴
¡O baliente³⁵ español! con fuego y saña,
y entre nubes de polvo, a la campaña
exalación con alma te arojaste,
por estoque empuñaste
un rayo vengativo,
relampagueó tu brazo azero vivo.
A vezes tu arrogancia
tronó miedo sonoro sobre Franzia,
mas cantando tu muerte los confines
lloran cisnes de bronze los clarines.

Ollaste osadamente³⁶
la cerviz crespa a los peligros grandes |^{106r}
y en el mayor theatro que vió Flandes
a la muerte llamavas, impaciente³⁷
galán, ayrosamente,
pues viendo³⁸ el alma aviertas³⁹
en tu animoso pecho cinco puertas;
viendo despedazada⁴⁰
esa fábrica hermosa, enamorada⁴¹
de tu cuerpo tan galán acá en el suelo,
rehusaba⁴² salir aún para el cielo.

Intrépido, brioso,
esquadrones armados atropellas
y en montes de cadáveres que huellas
subió asta el mismo sol tu pie animoso.

³³ *B*: cavello.

³⁴ C.t. *A* pisante] *B* pisaste].

³⁵ *B*: valiente.

³⁶ *A*: sagnat a l'esquerra] *B*: ossadamente].

³⁷ *B*: fineix el f. 185r.

³⁸ C.t. *A* vendo] *B* viendo].

³⁹ *B*: abiertas.

⁴⁰ C.t. *AB*: despedazadas.

⁴¹ C.t. *AB*: enamoradas.

⁴² *B*: rehusava.

Arde Marte furioso,
fuego el clarín respira
encendido en la llama de tu ira.
Y al verte prisionero
un cobarde te irió, villano azero,⁴³
porque no se atrevió a a llegar al fatal bado
hasta verte rendido y desanimado.

Moriste en fin, moriste⁴⁴
matando, solo, más que el campo entero
y en cinco bocas⁴⁵ que abrió el azero
a Portugal sus quintas⁴⁶ le bolbiste;⁴⁷
animoso rompiste
más y más esquadrones,
milagro de valor a las naciones.⁴⁸
Hay que si tú vivieras
nuevos⁴⁹ mundos a Carlos le rrindieras! |^{106v}
Pues hizieran⁵⁰ tu espada y tus laureles
que llegaran a doze los laureles.

La sombra y sus arenas⁵¹
cubrió el franzés de lilos de oro osado
mas al verte cadáver despojado
temblaron en los muros las almenas.
Por tus reales venas
lloró sangre el dios Marte.
pues faltaba al castillo de valuarte
tu epitafio eloqüente,
es un sol desangrado⁵² en el oriente.
Y Namur consagró a tus huesos fríos
urna en dos montes, llanto en su[s] dos ríos.

Castro, gloria de España,⁵³
de mejor le da parto esclarezido
que dejando las alas en el nido
rayo y cometa fue de la campaña.
Enjuga el que te baña⁵⁴
llanto, ¡O conde glorioso!,
por muerte de tu hermano,

⁴³ B: açero.

⁴⁴ B: sagnat a l'esquerra.

⁴⁵ A: bolcas amb <l> ratllada.

⁴⁶ B: quinas.

⁴⁷ B: bolviste.

⁴⁸ B: naciones. Fineix el f. 185v i comença el 186r.

⁴⁹ C.t. A nubos] B: nuevos].

⁵⁰ B: hicieran.

⁵¹ A: sagnat a l'esquerra.

⁵² C.t. A desangrando] B: desangrado].

⁵³ A: sagnat a l'esquerra.

⁵⁴ B: vaña.

que su luz eclipsada
la sucesión te ofreze deseada,⁵⁵
pues en alterna luz de uno y otro astro
un Pólux naze⁵⁶ quando muere un Castro.

Canzión deja pendiente⁵⁷
de algún laurel la cítara⁵⁸ doliente,
porque en desdicha tanta
lágrimas ronca si gemidos canta. ||^{107r}
Muere ya que objeto soberano⁵⁹
En Flande⁶⁰ te enseñó a morir temprano.

BIBLIOGRAFIA

- ALMIRANTE, José, *Bosquejo de la historia militar de España hasta fin del siglo XVIII*, 4 vol., Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1923.
- ANDRÉS, Ramón, *Tiempo y caída: temas de la poesía barroca española*, Barcelona: Quaderns Crema, 1994.
- AULLÓN DE HARO, Pedro, *Barroco*, Madrid: Editorial Verbo, 2004. [Reed. 2014]
- Biblioteca de escritores de la Compania de Jesus pertenecientes a la antigua asistencia de Espana desde sus origenes hasta el ano de 1773*, por los padres José Eug. DE URIARTE y Mariano LECINA, Madrid: viuda de Lopez del Horno, 1925.
- BOUSOÑO, Carlos, *Teoría de la expresión poética*, Madrid: Editorial Gredos, 1970.
- CALVO POYATO, José, *Carlos II el Hechizado y su época*, Barcelona: Planeta, 1991.
- CALVO POYATO, José, *La vida y época de Carlos II el Hechizado*, Barcelona: Planeta, 1998.
- CARILLA, Emilio, *El barroco literario hispánico*, Buenos Aires: Nova, 1969.
- CIENFUEGOS, Álvaro, *La heroyca vida, virtudes y milagros del Grande San Francisco de Borja, antes duque Quarto de Gandía; y después Tercero General de la Compañía de Jesús*, Madrid, 1702.
- CONTRERAS, Jaime, *Carlos II el Hechizado. Poder y melancolía en la Corte del último Austria*, Madrid: Temas de Hoy, 2003.
- DÍAZ DÍAZ, Gonzalo, *Hombres y documentos de la filosofía española*, II, Madrid: CSIC; Instituto de Filosofía Luis Vives, 1983.
- DÍAZ-PLAJA, Guillermo, *El barroco literario*, Buenos Aires: Columba, 1970.
- EGIDO, Aurora, *Fronteras de la Poesía en el Barroco*, Barcelona: Crítica, 1990.
- FERNÁNDEZ DE BÉTHENCOURT, Francisco, *Historia genealógica y heráldica de la Monarquía española, Casa real y Grandes de España*, 10 vol., Madrid: Estab. Tip. de Enrique Teodoro, 1897-1920.
- FERNÁNDEZ DE MORATÍN, Leandro, *Obras dramáticas y líricas*, III, París, 1826.

⁵⁵ B: fineix el f. 186r i comença el 186v.

⁵⁶ B: naçe.

⁵⁷ A: sagnat a l'esquerra.

⁵⁸ B: çittara.

⁵⁹ B: soverano.

⁶⁰ Probablement la grafia prové de la denominació francesa d'aquest territori: Frande.

- GARCÍA HERNÁN, Enrique; MAFFI, Davide (coord.), *Guerra y sociedad en la monarquía hispánica: política, estrategia y cultura en la Europa moderna (1500-1700)*, Madrid: Fundación MAPFRE; Ediciones del Laberinto; CSIC, 2006.
- GONZÁLEZ MEZQUITA, María Luz, *Oposición y disidencia en la Guerra de Sucesión española: el Almirante de Castilla*, Valladolid: Junta de Castilla y León: Consejería de Cultura y Turismo, 2007.
- MAS I USÓ, Pasqual, *Academias y justas literarias en la Valencia barroca: teoría y práctica de una convención*, Kassel: Edition Reichenberger, 1996.
- MAURA GAMAZO, Gabriel, *Vida y reinado de Carlos II*, Madrid: Espasa-Calpe, 1942.
- MESTRE SANCHIS, Antonio, *Apología y crítica de España en el siglo XVIII*, Madrid: Marcial Pons, 2003.
- PARKER, Geoffrey, *El siglo maldito: clima, guerra y catástrofe en el siglo XVII*, Barcelona: Planeta, 2013.
- PÉREZ GOYENA, Antonio, "Teólogos antifranceses en la Guerra de Sucesión", *Razón y Fe*, 91 (1930), p. 326-341.
- QUEVEDO, Francisco de, *Obras de don [...]*, IX, Madrid, 1791.
- SALAS MERINO, Vicente, *Tenencia, Señorío y Condado de Lemos*, Madrid: Visión libros, 2014.
- SANTOS HERNÁNDEZ, Ángel, S. J., *Jesuitas y obispos. La Compañía de Jesús y las dignidades eclesiásticas*, Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, 1998.
- SANZ CAMAÑES, Porfirio, *Tiempo de cambios: guerra, diplomacia y política internacional de la Monarquía Hispánica (1648-1700)*, Madrid: Actas, 2012.
- Siège de Namur. Avec un journal des mouvemens*, Lió, 1692.
- SILES, Jaime, *El barroco en la poesía española: concienciación lingüística y tensión histórica*, Pamplona: Euns, 2006.
- SOLER SALCEDO, Juan Miguel, *Nobleza española: grandeza inmemorial, 1520*, Madrid: Visión libros, 2008.
- STORRS, Christopher, "The (Spanish) Armies of Carlos III (1665-1700)", dins E. GARCÍA HERNÁN; D. MAFFI (coord.), *Guerra y sociedad en la monarquía hispánica [...]*, 2006, p. 485-500.
- STORRS, Christopher, "La diplomacia española durante el reinado de Carlos II una Edad de Oro o quizá de Plata?", dins P. SANZ CAMAÑES, *Tiempo de cambios [...]*, 2012, p. 21-54.
- STORRS, Christopher, *La resistencia de la monarquía hispánica, 1665-1700*, San Sebastián de los Reyes; Madrid: Actas, 2013.
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, Luis; ANDRÉS GALLEGÓ, José, *La crisis de la hegemonía española, siglo XVII*, Madrid: Ediciones Rialp, 1991.
- VITORIA, Baltasar de, *Del teatro de los dioses de la gentilidad*, Barcelona, 1722.